

مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز
دوره دوازدهم، شماره دوم، بهار ۱۳۷۶

بررسی رابطه برخی از شاخص‌های طبقه اجتماعی
با پیشرفت تحصیلی در گروهی از دانش‌آموزان
سال اول دبیرستان نظام جدید

دکتر محمد خیر
دانشگاه شیراز

خلاصه

هدف از پژوهش حاضر بررسی رابطه شغل پدر، تحصیلات پدر و تحصیلات مادر، به عنوان شاخص‌های طبقه اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان می‌باشد. بدین منظور ۸۰۸ دانش‌آموز (۴۳۵ پسر و ۳۷۳ دختر) سال اول دبیرستان نظام جدید با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی شده انتخاب گردیدند. یافته‌ها نشان داد که از بین سه متغیر مستقل تحقیق شغل پدر و سپس تحصیلات مادر بهترین متغیر پیش‌بینی‌کننده پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی بوده است، در صورتی که در کلاس اول دبیرستان بهترین متغیر پیش‌بینی‌کننده پیشرفت تحصیلی، در درجه اول شغل پدر و سپس تحصیلات پدر بوده است. مقایسه شاخص‌های طبقه اجتماعی به کار گرفته شده و همچنین پیشرفت تحصیلی در دو جنس پسر و دختر نشان داد که دخترها از نظر شغل پدر، تحصیلات پدر و تحصیلات مادر و پیشرفت تحصیلی در درجه بالاتری نسبت به پسرها قرار داشتند.

همچنین یافته ها نشان داد که از بین سه متغیر مستقل تحقیق شغل پدر تنها متغیر پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی و اول دبیرستان در بین پسران است. در حالی که در گروه دختران، تحصیلات مادر و شغل پدر به ترتیب بهترین پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی است. به علاوه در همین گروه (دختران) به ترتیب شغل پدر و تحصیلات مادر و تحصیلات پدر بهترین پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی در کلاس اول دبیرستان است. با توجه به تفاوت های جنسیتی نتایج تحقیق نشان داد که متغیر جنسیت هم در کلاس سوم راهنمایی و هم کلاس اول دبیرستان عامل تعیین کننده ای در پیشرفت تحصیلی بودند و این عامل در کلاس اول دبیرستان نقش عمده تری را داشت. با توجه به یافته های تحقیق توصیه گردید که محققین اگر بخواهند شاخصی را به عنوان طبقه اجتماعی خانواده از آن استفاده کنند از شغل پدر استفاده نمایند. همچنین اگر بخواهند از ترکیبی از شاخص های فوق استفاده نمایند بهتر آن است که از ترکیب شغل پدر و تحصیلات مادر استفاده نمایند.

مقدمه

در زمینه مطالعه تربیتی، خصوصاً در کشورهای در حال توسعه، پیوسته ارتباط معنی داری بین مفاهیم متفاوت روانی- تربیتی و طبقه بندی اجتماعی یافت شده است. قبل از بحث در مورد بعضی از این رابطه ها لازم است در مورد برخی از شاخص های طبقه اجتماعی توضیحات مختصری داده شود. هدف از مقاله حاضر این نیست که دیدگاه های مختلف را در مورد طبقه اجتماعی یا شاخص های مربوط به آن را از لحاظ نظری مقایسه و مورد بحث قرار دهد، زیرا این وظیفه مهم بیشتر بر عهده متخصصان علوم اجتماعی و جامعه شناسان می باشد. هدف از مقاله پژوهشی حاضر بیشتر بررسی و مقایسه شاخص های مورد استفاده در زمینه طبقه اجتماعی در محیط های آموزشی است، که معمولاً به وسیله محققین تعلیم و تربیت مورد استفاده قرار می گیرد.

شاخص هایی را که محققین تعلیم و تربیت برای تعیین طبقه اجتماعی به کار برده اند

معمولاً میزان درآمد تحصیلات، شغل و یا ترکیبی از حداقل دو شاخص از شاخص های فوق الذکر بوده است.^۱

بررسی متون پیشین

یکی از عواملی که ممکن است به عنوان شاخص طبقه اجتماعی به کار برده شود میزان درآمد است، زیرا این شاخص رابطه نسبتاً نزدیکی با موقعیت اقتصادی خانواده دارد. به عبارت دیگر، نه تنها فقر اثر مستقیمی را بر کیفیت زندگی خانواده، سوء تغذیه، بیماری و... دارد، بلکه حتی بر روی روابط خانوادگی و الگوهای فرزند پروری نیز اثر غیر مستقیم دارد.^۲ فقر اگر برای یک مدت طولانی در خانواده ای تداوم داشته باشد، ممکن است بر ارزش های حاکم بر خانواده تاثیر بگذارد.^۳ به هر حال، اثرات فقر، چه مستقیم یا غیر مستقیم، می تواند بر ادراک افراد اثر بگذارد و ادراکی منفی نسبت به فعالیت های اجتماعی از جمله تعلیم و تربیت به وجود آورد.

معمولاً در باب اندازه گیری متغیر درآمد و جمع آوری اطلاعات دقیق در باره آن مشکلاتی وجود داشته و دارد که برای متخصصان علوم اجتماعی کاملاً شناخته شده است. امروزه در بسیاری از تحقیقاتی که در سایر کشورها به عمل می آید، به دلیل مشکلات موجود، درآمد به عنوان یکی از شاخص های طبقه اجتماعی حذف شده است. خصوصاً نتیجه گرفته شده است که اندازه گیری مستقیم درآمد به دلیل اینکه اطلاعات واقعی را در اختیار محقق قرار نمی دهد، یکی از ضعیف ترین شاخص های طبقه اجتماعی است.^۴

دومین عاملی که به عنوان شاخص طبقه اجتماعی به کار گرفته شده سطح تحصیلات است. در بسیاری از تحقیقات از سطح تحصیلات والدین برای نشان دادن طبقه اجتماعی استفاده شده است.^۵ در این خصوص بایستی اشاره نمود که مطالعات قبلی در ایران نشان داده است که سواد پدر به طور اخص بهترین معیار تعیین کننده محیط فرهنگی و اجتماعی خانواده است و می تواند مستقیماً یا غیر مستقیم بر توانائی های ذهنی فرزندان اثر بگذارد.^۶ بر همین اساس این شاخص، تحصیلات پدر، بارها به عنوان نشان دهنده طبقه اجتماعی در

پژوهش هائی که در ایران صورت گرفته به کار برده شده است.^۷

به هر حال، تحصیلات والدین به طرق گوناگونی می تواند به غنی سازی محیط خانوادگی در زمینه هائی نظیر کمک کردن در انجام تکالیف فرزند، گسترش فعالیت های فرهنگی در خانواده و ایجاد رقابت برای موفقیت تحصیلی فرزندان کمک نماید.^۸ همچنین اثرات غیر مستقیم تحصیلات والدین بسیار گسترده است. به بیان دیگر، سطح تحصیلات والدین می تواند بر تعامل کودک و والدین، رشد زبانی کودک، ارزش های والدین و رفتار والدین تاثیر بگذارد.^۹

سومین عاملی که به طور گسترده ای در تحقیقات اخیر به عنوان شاخص طبقه اجتماعی به کار رفته شغل والدین می باشد.^{۱۰} اگر چه تعریف طبقه اجتماعی به عنوان موقعیت شغلی یا به عنوان شاخصی از طبقه اجتماعی ممکن است مورد انتقاد قرار گیرد، ولی می توان گفت که این شاخص ارتباط نزدیکی با درآمد و منزلت یا موقعیت اجتماعی دارد.^{۱۱} به هر حال، پیوستگی شغل با درآمد و منزلت اجتماعی، به عنوان دو جنبه اصلی طبقه اجتماعی، این شاخص را شاخص مناسب تری نسبت به سایر شاخص های طبقه اجتماعی درآورده است.^{۱۲}

همچنین نشان داده شده است که طبقه اجتماعی خانواده تاثیرات معنی داری بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دارد. به عبارت دیگر، نتیجه تحقیقات پیشین نشان داده است که اکثریت دانش آموزانی که در مدرسه مردود می شوند متعلق به خانواده های محروم یا طبقه اجتماعی پائین بوده اند.^{۱۳} رشد فیزیکی، شناختی و عاطفی کودکان بستگی زیادی به جنبه های روانی - اجتماعی خانواده دارد.^{۱۴}

ضریب همبستگی بین شاخص های طبقه اجتماعی و پیشرفت تحصیلی در تحقیقات متعدد بین ۰/۳۵ تا ۰/۵۰. گزارش گردیده است که مقدار آن بستگی به روش تحقیق و انتخاب نوع شاخص طبقه اجتماعی بوده است.^{۱۵} یکی از علل احتمالی تفاوت معنی داری بین پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در طبقات بالا و پائین اجتماعی این است که دانش آموزان طبقه اجتماعی بالا نگرش مطلوب تری نسبت به تحصیلات، مدرسه و معلم دارند.^{۱۶} نتیجه

تحقیقی که در نیجریه انجام شد نشان داد که رابطه معنی داری بین طبقه اجتماعی و پیشرفت تحصیلی وجود دارد. در توضیح این یافته گفته شده است که دانش آموزان طبقه اجتماعی بالا نسبت به سایر طبقات اجتماعی نگرش مطلوب تری نسبت به مدرسه دارند.^{۱۷}

اگرچه شاخص های متفاوتی برای تعیین طبقه اجتماعی به کار گرفته شده است، ولی اکثریت این شاخص ها رابطه معنی داری با پیشرفت تحصیلی نشان داده اند.^{۱۸} به طور مثال، تعداد قابل توجهی از تحقیقات رابطه معنی داری مابین تحصیلات پدر و پیشرفت تحصیلی نشان داده اند.^{۱۹} همچنین در بسیاری از تحقیقات دیگر رابطه معنی داری بین شغل پدر و پیشرفت تحصیلی دانش آموز در تمام سطوح تحصیلی، به استثناء آموزش عالی، نشان داده شده است.^{۲۰}

در اینجا لازم است که به تفاوت جنسیت در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان نیز توجهی بشود. تعداد اندکی از پژوهش های پیشین تفاوت معنی داری بین پیشرفت تحصیلی پسران و دختران مشاهده نکرده اند.^{۲۱} بعضی از تحقیقات تفاوت معنی داری بین پسر و دختر در پیشرفت تحصیلی نشان داده اند، در این جهت که دختران پیشرفت تحصیلی بالاتری داشته اند.^{۲۲} از جهت دیگر، در بعضی از مطالعات پیشین، پسران پیشرفت تحصیلی بالاتری نسبت به دختران از خود نشان داده اند.^{۲۳} همان گونه که ملاحظه می شود، بررسی های پیشین نتایج ضد و نقیضی را به دست داده اند که نیاز است بیشتر مورد تحقیق قرار گیرد.

هدف از پژوهش حاضر بررسی رابطه برخی از شاخص های طبقه اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان سال اول نظام جدید آموزشی می باشد. همچنین در این راستا رابطه شاخص های طبقه اجتماعی با پیشرفت تحصیلی همان دانش آموزان در سال قبل تحصیلی آنان (یعنی سال سوم راهنمایی) نیز بررسی خواهد شد. به علاوه، نظر بر اینست مشخص گردد که از بین شاخص های انتخاب شده طبقه اجتماعی (یعنی شغل پدر، تحصیلات پدر و تحصیلات مادر کدام یک بیشتر می تواند پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی نماید. به علاوه تفاوت های جنسی نیز مورد مذاقه قرار خواهد گرفت.

روش تحقیق

الف: نمونه

آزمودنی های این پژوهش ۸۰۸ دانش آموز سال اول نظام جدید متوسطه بودند که در سال تحصیلی ۷۵-۷۴ در شهرستان شیراز تحصیل می کردند و از این تعداد ۴۳۵ نفر پسر (۵۳/۸۴٪) و ۳۷۳ نفر دختر (۴۶/۱۶٪) بوده اند. نمونه فوق با روش نمونه گیری تصادفی طبقه بندی شده انتخاب گردیدند. در این نمونه گیری ابتدا کلیه دبیرستانهای نظام جدید چهار ناحیه آموزشی شهرستان شیراز مشخص گردید و سپس با توجه به تعداد آنها در هر ناحیه و با توجه به جنسیت دانش آموزان مجموعاً ۱۶ دبیرستان (۸ دبیرستان پسرانه و ۸ دبیرستان دخترانه) به طور تصادفی انتخاب شد. در هر مدرسه ۲ کلاس اول نظام جدید انتخاب و اطلاعات مورد نظر از پرونده آنها استخراج گردید. در دبیرستان هائی که بیش از دو کلاس داشتند، دو کلاس به طور تصادفی انتخاب شد. اطلاعات استخراج شده از پرونده دانش آموزان عبارت بودند از شغل پدر، شغل مادر، تحصیلات پدر، تحصیلات مادر، معدل کلاس سوم راهنمایی و معدل نیمسال اول دبیرستان. معدل نیمسال دوم دانش آموزان نیز پس از امتحانات آنها از مدارس انتخاب شده جمع آوری و میانگین دو نیمسال به عنوان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در کلاس اول دبیرستان منظور گردید.

ب: نمره گذاری اطلاعات

۱- شغل والدین

برای نمره گذاری مشاغل والدین از پژوهشی در مورد رتبه بندی منزلت مشاغل که در شیراز صورت گرفته است استفاده گردید. در این پژوهش ۹۷ شغل مورد نظرخواهی قرار گرفته و برای هر شغل رتبه منزلت شغلی تعیین گردیده است. ۲۴ با استفاده از تحقیق فوق رتبه های منزلت شغلی در پژوهش حاضر به نمره ۹ بخشی ۲۵ تبدیل گردید و نمره متناظر از ۱ تا ۹ (یک برای منزلت پائین و ۹ برای منزلت بالا) به

شغل پدر و مادر داده شد. هدف از انجام رتبه بندی فوق این است که رتبه های شغلی به عدد یک رقمی تبدیل شود تا هم کار نمره گذاری آسان تر شود و هم شغل های مشابه در یک طبقه قرار گیرند. جدول شماره ۱ سیاهه ۹۷ شغل و نمرات ۹ بخشی آنها را به تفکیک نشان می دهد.

از آنجا که برخی از مشاغل والدین دانش آموزان در جدول مورد اشاره نبود، آن مشاغل با توجه به ماهیت شغلی آنها با مشاغل داده شده در جدول تطبیق داده شد و نمره گذاری گردید. برای عینیت بخشیدن بیشتر به این مسئله مشاغل والدین دانش آموزان علاوه بر اینکه به وسیله محقق نمره گذاری گردید، فرد دیگری (دانشجوی فوق لیسانس) نیز آنها را نمره گذاری نمود و سپس ضریب همبستگی مابین دو نمره گذاری محاسبه گردید. ضریب همبستگی اسپرمن رومابین دو نمره گذاری ۰/۹۳ و ضریب همبستگی پیرسن برابر با ۰/۸۲ به دست آمد.

۲- نمره گذاری تحصیلات والدین

تحصیلات والدین نیز به ۹ مقوله تقسیم بندی گردید که به ترتیب از ۱ تا ۹ به شرح زیر به آنها نمره داده شد. ۱- بیسواد، ۲- خواندن و نوشتن، ۳- پایان دوره ابتدائی، ۴- راهنمایی، ۵- دبیرستان، ۶- دیپلم، ۷- فوق دیپلم، ۸- لیسانس، ۹- فوق لیسانس و دکتری.

یافته ها

۱- شغل والدین، تحصیلات والدین و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

شغل والدین به تفکیک پدر و مادر، با توجه به میزان منزلت اجتماعی هر شغل (با توجه به جدول شماره ۱) در جدول شماره ۲ ارائه شده است. بر طبق این جدول تنها ۸۲ نفر از مادران دانش آموزان شاغل و بقیه خانه دار بودند. از این نظر در تحلیل های بیشتر مشاغل، خصوصاً در رابطه با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، شغل مادران مورد تجزیه و تحلیل بیشتر قرار نگرفت.

جدول ۱

فهرست و رتبه بندی مشاغل با توجه به منزلت اجتماعی آنان

نمره ۹ بخشی درصد	شغل
۴	۹ پزشک متخصص، استاد دانشگاه
۷	۸ فیزیکیان اتمی، وزیر، سفیر، پزشک عمومی، شبیدان، دکتری داروساز، دندانپزشک، نماینده مجلس، استاندار، روانشناس، عالم علوم طبیعی، اقتصاددان و جامعه شناس
۱۲	۷ شهردار شهرهای بزرگ، وکیل دادگستری، قاضی شهرستان، خلبان هواپیما، مهندس راه و ساختمان، سرلشکر، مهندس معمار، مهندس کشاورزی، مدیر کل، فرماندار و نویسنده کتاب
۱۷	۶ سرهنگ ارتش، دبیر دبیرستان، صاحب کارخانه با بیش از ۱۰۰ کارگر، سردبیر روزنامه، آموزگار دبستان، نقاش (هنرمند)، ناخدای کشتی، عضو هیئت مدیره شرکت بزرگ، رئیس شعبه بانک، روزنامه نویس، تاجر بازار، پرستار بیمارستان و سروان ارتش
۲۰	۵ گوینده رادیو و تلویزیون، خبرنگار، میهماندار هواپیما، هنرپیشه سینما، صاحب و متصدی چاپخانه، حسابدار، واعظ دینی، کشاورز صاحب زمین، کتابدار، نماینده بیمه، نوازنده ارکستر
۱۷	۴ تراشکار، مقاطعه کار ساختمانی، آواز خوان رادیو و تلویزیون، صاحب فروشگاه بزرگ، راننده قطار، مکانیک اتومبیل، کارمند عادی دولت، سرکارگر کارخانه، دامدار صاحب ۱۰۰ رأس گوسفند، قالیباف، راننده اتوبوس، جوشکار، ماشین نویس، نجار، پاسبان، مبل ساز، جالیزکار، لوله کش، بنا، آهنگر درب و پنجره ساز
۱۲	۳ فروشنده فروشگاه، کارگر معدن، پستچی، گروهیان، کارگر کارخانه، بقال، قصاب، راننده تاکسی، سلمانی، راننده تراکتور، کارگر ساده کشاورزی
۷	۲ سماورساز، کفاش، آشپز رستوران، کارگر پمپ بتزین، سمسار، کارگر آجرپزی، دلال و معاملات ملکی، کله پز، عمله ساختمان، چوپان، رفتگر، پیشخدمت اداره، نفتی (نفت فروش)، دستفروش و واکسی
۴	۱ نوکر

جدول ۲

فراوانی شغل والدین با توجه به منزلت
اجتماعی آن شغل^{۲۶}

درصد	مادر	درصد	پدر	منزلت اجتماعی شغل
۲/۴۴	۲	—	—	۱
۲/۴۴	۲	۱/۸۰	۱۴	۲
۶/۱۰	۵	۳۱/۵۴	۲۴۶	۳
۲۵/۶۰	۲۱	۴۹/۱۰	۳۸۳	۴
۱۲/۲۰	۱۰	۲/۶۹	۲۱	۵
۴۸/۷۸	۴۰	۸/۲۱	۶۴	۶
—	—	۳/۴۶	۲۷	۷
۲/۴۴	۲	۰/۶۴	۵	۸
—	—	۲/۵۶	۲۰	۹
۱۰۰	۸۲	۱۰۰	۷۸۰	جمع

سطح تحصیلات والدین نیز به تفکیک در جدول شماره ۳ آمده است.

در جدول ۴، میانگین و انحراف معیار معدل های پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ارائه

شده است.

۲- رابطه بین متغیرهای تحقیق

جدول شماره ۵ ماتریس همبستگی بین متغیرهای تحقیق را در گروه نمونه نشان

می دهد. همانگونه که ملاحظه می گردد تمامی متغیرهای تحقیق با یکدیگر همبستگی

معنی داری را حداقل در سطح $0/001$ ($P < 0/001$) نشان می دهند که بیشترین آنها به

جدول ۲

فراوانی سطح تحصیلات والدین

میزان تحصیلات	پدر	درصد	مادر	درصد
بی سواد	۹۷	۱۲/۰۲	۱۲۵	۱۵/۴۷
خواندن و نوشتن	۶۱	۷/۵۶	۱۲۳	۱۵/۲۲
پایان ابتدائی	۲۳۰	۲۸/۵۰	۱۹۵	۲۴/۱۴
راهنمایی	۶۰	۷/۴۳	۷۲	۸/۹۱
دیپلماتیک	۵۷	۷/۰۶	۶۵	۸/۰۵
دیپلم	۱۶۸	۲۰/۸۲	۱۵۹	۱۹/۶۸
فوق لیسانس	۴۸	۵/۹۵	۴۱	۵/۰۷
لیسانس	۵۱	۶/۳۲	۲۲	۲/۷۲
فوق لیسانس و دکتری	۳۵	۴/۳۴	۶	۰/۷۴
جمع	۸۰۷	۱۰۰	۸۰۸	۱۰۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
جدول ۴

میانگین و انحراف معیار شغل پدر، تحصیلات والدین و

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	تعداد
معدل سوم راهنمایی	۱۵/۴۸	۲/۱۹	۷۹۸
معدل اول دبیرستان	۱۲/۳۰	۳/۳۹	۸۰۶

ترتیب مربوط است به معدل سوم راهنمایی و معدل اول نظری (۰/۸۴)، تحصیلات پدر با تحصیلات مادر (۰/۷۹)، شغل پدر و تحصیلات پدر (۰/۷۰) و شغل پدر با تحصیلات مادر (۰/۶۱).

جدول ۵

ماتریس همبستگی مابین متغیرها

معدل اول دبیرستان	معدل سوم راهنمایی	تحصیلات مادر	تحصیلات پدر	شغل پدر	
				*	شغل پدر
			*	۰/۷۰	تحصیلات پدر
		*	۰/۷۹	۰/۶۱	تحصیلات مادر
	*	۰/۴۰	۰/۴۱	۰/۴۴	معدل سوم راهنمایی
*	۰/۸۴	۰/۳۷	۰/۳۹	۰/۴۱	معدل اول دبیرستان

۳- پیش بینی پیشرفت تحصیلی با توجه به شغل پدر و تحصیلات والدین

به منظور پیش بینی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان با توجه به متغیرهای مستقل تحقیق (شغل پدر و تحصیلات والدین) از رگرسیون مرحله ای^{۲۷} استفاده شد.

الف: پیش بینی پیشرفت تحصیلی کلاس سوم راهنمایی

جدول شماره ۶ نتیجه رگرسیون مرحله ای را نشان می دهد. همان گونه که ملاحظه می شود از بین سه متغیر مستقل تحقیق در درجه اول شغل پدر و در درجه بعد تحصیلات مادر بهترین متغیر پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی بوده است. به عبارت دیگر تحصیلات پدر نتوانسته است میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را به طور معنی داری پیش بینی نماید.

جدول ۶

رگرسیون مرحله ای متغیرهای مستقل پیشرفت تحصیلی
در کلاس سوم راهنمایی (n=770)

ضرایب پیش بینی متغیرها	F	مرحله اول ضریب رگرسیون	ضریب استاندارد	F	مرحله دوم ضریب رگرسیون	ضریب استاندارد
شغل پدر	۱۸۰/۳۱	۰/۷۱۵	۰/۴۴	۵۸/۸۶	۰/۵۰۴	۰/۳۱
تحصیلات مادر				۲۸/۱۲	۰/۲۳	۰/۲۱
R		۰/۴۴			۰/۴۷	
R ^۲		۰/۱۹			۰/۲۲	
P		۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۰۱	
عرض از مبدا		۱۲/۵۶			۱۲/۵۴	

همان گونه که در جدول ۶ ملاحظه می گردد ۱۹ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی کلاس سوم راهنمایی به وسیله شغل پدر تبیین می گردد. زمانی که تحصیلات مادر به شغل پدر افزوده می گردد، این ضریب تبیین به ۲۲ درصد افزایش می یابد. به عبارت دیگر ۳ درصد به قدرت پیش بینی افزوده می گردد. بنابراین معادله رگرسیون پیشرفت تحصیلی کلاس سوم راهنمایی با توجه به نتایج جدول ۶ می توان به صورت زیر نوشت، در این معادله Y برابر پیشرفت تحصیلی کلاس سوم، X_۱ شغل پدر و X_۲ تحصیلات مادر می باشد.

$$Y = 12/54 + 0/504X_1 + 0/23X_2$$

ب: پیش بینی پیشرفت تحصیلی کلاس اول دبیرستان

جدول شماره ۷ نتیجه رگرسیون مرحله ای را برای پیش بینی پیشرفت تحصیلی در

کلاس اول دبیرستان نشان می دهد. همان گونه که ملاحظه می گردد از بین سه متغیر مستقل تحقیق در درجه اول شغل پدر و سپس تحصیلات پدر بهترین متغیر پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی در کلاس اول دبیرستان بوده است. در این پیش بینی تحصیلات مادر نتوانسته است در پیش بینی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان به طور معنی داری شرکت نماید. به عبارت دیگر، در کلاس اول دبیرستان تحصیلات پدر جانشین تحصیلات مادر گردیده است.

همان طور که در جدول ۷ ملاحظه می گردد ۱۶ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی کلاس اول دبیرستان تنها به وسیله شغل پدر تبیین می گردد. زمانی که تحصیلات پدر به شغل پدر افزوده می گردد، این ضریب به ۱۸ درصد افزایش می یابد. به عبارت دیگر ۲ درصد به قدرت پیش بینی افزوده می گردد. نکته قابل توجه این است که در مقایسه با پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی شاخص های طبقه اجتماعی به کار گرفته شده با افزایش سن یا کلاس درسی نقش کمتری را در تبیین پیشرفت تحصیلی پیدا می کنند. به علاوه، همان گونه که ملاحظه شد، تحصیلات مادر که در کلاس سوم راهنمایی سهم معنی داری را در پیش بینی پیشرفت تحصیلی داشت در کلاس اول دبیرستان نقش خود را به تحصیلات پدر واگذار نمود. بنابراین معادله رگرسیون پیشرفت تحصیلی کلاس اول دبیرستان را با توجه به نتایج جدول ۷ می توان به صورت زیر نوشت:

در این معادله Y برابر پیشرفت تحصیلی در کلاس اول دبیرستان، X_1 شغل پدر و X_2 تحصیلات پدر می باشد.

$$Y = 8/22 + 0/66 X_1 + 0/32 X_2$$

۴- بررسی متغیرهای تحقیق در دو جنس پسر و دختر

به منظور مقایسه شاخص های به کار گرفته شده در تحقیق حاضر در دو جنس پسر و دختر و همچنین پیش بینی پیشرفت تحصیلی آنان با توجه به شاخص های طبقه اجتماعی از روش های آزمون مجذور کای، آزمون تی، ضریب همبستگی و رگرسیون مرحله ای استفاده گردید.

جدول ۷

رگرسیون مرحله ای متغیرهای مستقل پیشرفت تحصیلی
در کلاس اول دبیرستان ($n=777$)

متغیرها	F	مرحله اول ضریب رگرسیون	ضریب استاندارد	F	مرحله دوم ضریب رگرسیون	ضریب استاندارد
شغل پدر	۱۵۲/۵۵	۱/۰۳۲	۰/۴۱	۳۳/۳۲	۰/۶۶	۰/۲۵۹
تحصیلات مادر				۲۱/۹۹	۰/۳۲۰	۰/۲۱۱
R		۰/۴۱			۰/۴۳	
R ^۲		۰/۱۶			۰/۱۸	
P		۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۰۱	
عرض از مبدا		۸/۱۱			۸/۲۲	

الف: مقایسه شاخص های طبقه اجتماعی در دو جنس پسر و دختر

در جداول شماره ۸، ۹ و ۱۰ به ترتیب شغل پدر، تحصیلات پدر و مادر در دو جنس پسر و دختر مورد مقایسه قرار گرفته است. همان گونه که ملاحظه می گردد از نظر متغیرهای شغل پدر، تحصیلات پدر و تحصیلات مادر، دخترها نسبت به پسرها به طور معنی داری از رتبه های بالاتری برخوردار بوده اند. به عبارت دیگر، شغل پدران دانش آموزان دختر منزلت بالاتری از شغل پدران دانش آموزان پسر داشته است ($P < 0/02$). در مورد تحصیلات پدر و مادر آنها نیز همین ترتیب صادق بوده است ($P < 0/03$). لازم به ذکر است که به دلیل اینکه اکثریت قریب به اتفاق مادران خانه دار بودند، تنها ۸۲ نفر شاغل بوده اند، این متغیر مورد تجزیه و

جدول ۸

توزیع شغل پدر در دو جنس پسر و دختر ۲۸

جمع	رتبه شغلی پدر							جنس
	۹ و ۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	
۴۱۹	۴	۱۶	۳۴	۱۰	۲۰۵	۱۴۲	۸	پسر
	۱۳/۴۳	۱۴/۵	۳۴/۳۸	۱۱/۲۸	۲۰۵/۷۴	۱۳۲/۱۵	۷/۵۲	
۳۶۱	۲۱	۱۱	۳۰	۱۱	۱۷۸	۱۰۴	۶	دختر
	۱۱/۵۷	۱۲/۵	۲۹/۶۲	۹/۷۲	۱۷۷/۲۶	۱۱۳/۸۵	۶/۴۸	
۷۸۰	۲۵	۲۷	۶۴	۲۱	۳۸۳	۲۴۶	۱۴	جمع
df = ۶		$X^2 = ۱۷/۲۷$			P < ۰/۰۲			

تحلیل بیشتر قرار نگرفت.

ب: مقایسه پیشرفت تحصیلی در دو جنس دختر و پسر

در جدول شماره ۱۱ معدل کلاس سوم راهنمایی و معدل اول دبیرستان، در دو جنس پسر و دختر مورد مقایسه قرار گرفته است. معدل پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر هم در کلاس سوم راهنمایی و هم در کلاس اول دبیرستان به طور معنی داری بیش از دانش آموزان پسر می باشد (به ترتیب $P < ۰/۰۰۰۱$ و $P < ۰/۰۰۰۰۱$).

ج: رابطه بین شاخص های طبقه اجتماعی و پیشرفت تحصیلی در دو جنس پسر و دختر

در جدول های ۱۲ و ۱۳ ماتریس همبستگی بین متغیرهای تحقیق با یکدیگر به ترتیب در گروه پسران و دختران ارائه گردیده است که همگی آنها در هر دو گروه پسر و دختر حداقل در سطح $۰/۰۰۱$ معنی دار بوده است. مقایسه ضرائب همبستگی شاخص های طبقه اجتماعی با

جدول ۹
توزیع تحصیلات پدر در دو جنس پسر و دختر

تحصیلات پدر	پسر		دختر		جمع
	شماره	درصد	شماره	درصد	
بیسواد	۵۷		۴۰		۹۷
خواندن و نوشتن	۳۷		۲۴		۶۱
پایان ابتدایی	۱۳۰		۱۰۰		۲۳۰
راهنمایی	۳۹		۲۱		۶۰
دبیرستانی	۳۲		۲۵		۵۷
دیپلم	۷۹		۸۹		۱۶۸
فوق دیپلم	۲۷		۲۱		۴۸
لیسانس	۱۹		۳۲		۵۱
فوق لیسانس و دکتری	۱۴		۲۱		۳۵
جمع	۴۳۴		۳۷۳		۸۰۷

df = ۸ $\chi^2 = ۱۷/۴۷$ $P < ۰/۳$

جدول ۱۰
توزیع تحصیلات مادر در دو جنس پسر و دختر

تحصیلات پدر	تحصیلات مادر	
	پسر	دختر
بیسواد	۷۹	۴۶
خواندن و نوشتن	۶۷	۵۶
پایان ابتدایی	۱۰۷	۸۸
راهنمائی	۴۵	۲۷
دبیرستانی	۳۶	۲۹
دیپلم	۷۳	۸۶
فوق دیپلم	۱۹	۲۲
لیسانس	۷	۱۵
فوق لیسانس و دکتری	۲	۴
جمع	۴۳۵	۳۷۳
	۶۷/۳	۵۷/۷
	۶۶/۲۲	۵۶/۷۸
	۱۰۴/۹۸	۹۰/۰۲
	۳۸/۷۶	۳۳/۲۴
	۳۴/۹۹	۳۰/۰۱
	۸۵/۶	۷۳/۴
	۲۲/۰۷	۱۸/۹۳
	۱۱/۸۴	۱۰/۱۶
	۳/۲۳	۲/۷۷
	۱۲۳	۱۲۵
	۱۹۵	۱۲۵
	۷۲	۶۵
	۶۵	۱۵۹
	۴۱	۲۲
	۲۲	۶
	۸۰۸	۸۰۸

df=۸ $X^2 = ۱۷/۰۰$ $P < ۰/۰۳$

جدول ۱۱

میانگین پیشرفت تحصیلی پسران و دختران در کلاس سوم
راهنمایی و اول دبیرستان

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	df	t	p
معدل سوم راهنمایی	پسر	۴۳۰	۱۴/۹۹	۷۹۶	-۶/۹۴	۰/۰۰۰۱
	دختر	۳۸۶	۱۶/۰۴			
معدل اول دبیرستان	پسر	۴۳۴	۱۱/۱۵	۸۰۴	-۱۱/۱۶	۰/۰۰۰۰۱
	دختر	۳۷۲	۱۳/۶۴			

معدل سوم راهنمایی در گروه پسران نشان می دهد که به ترتیب شغل پدر، تحصیلات پدر و سپس تحصیلات مادر با پیشرفت تحصیلی رابطه دارند در حالیکه همین موضوع در گروه دختران به ترتیب تحصیلات پدر و مادر به یک نسبت و سپس شغل پدر با پیشرفت تحصیلی رابطه دارند. این وضعیت کم و بیش در کلاس اول دبیرستان هم به همین شکل است، با این تفاوت که میزان رابطه ها نسبتاً تا حدود قابل اغماضی، در مورد دختران، کاهش می یابد.

۵- پیش بینی پیشرفت تحصیلی با توجه به متغیرهای مستقل تحقیق در دو گروه پسر و دختر

برای پیش بینی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در دوره راهنمایی و دبیرستان و به تفکیک پسر و دختر با توجه به متغیرهای مستقل تحقیق از رگرسیون مرحله ای استفاده گردید.

جدول ۱۲

ماتریس همبستگی مابین متغیرهای تحقیق

در گروه پسران ($n = 424$)

معدل اول دبیرستان	معدل سوم راهنمایی	تحصیلات مادر	تحصیلات پدر	شغل پدر	
				*	شغل پدر
			*	۰/۶۶	تحصیلات پدر
		*	۰/۷۸	۰/۵۹	تحصیلات مادر
	*	۰/۲۸	۰/۳۱	۰/۴۲	معدل سوم راهنمایی
*	۰/۷۰	۰/۲۳	۰/۲۸	۰/۳۴	معدل اول دبیرستان

جدول ۱۳

ماتریس همبستگی مابین متغیرهای تحقیق

در گروه دختران ($n = 361$)

معدل اول دبیرستان	معدل سوم راهنمایی	تحصیلات مادر	تحصیلات پدر	شغل پدر	
				*	شغل پدر
			*	۰/۷۲	تحصیلات پدر
		*	۰/۷۸	۰/۶۱	تحصیلات مادر
	*	۰/۴۷	۰/۴۷	۰/۴۳	معدل سوم راهنمایی
*	۰/۹۱	۰/۴۵	۰/۴۶	۰/۴۳	معدل اول دبیرستان

الف: پیش بینی پیشرفت تحصیلی در پسران

جدول های شماره ۱۴ و ۱۵ نتیجه رگرسیون مرحله ای را به ترتیب برای پیش بینی پیشرفت تحصیلی در دوره های راهنمایی و دبیرستان در دانش آموزان پسر نشان می دهد.

جدول ۱۴

رگرسیون مرحله ای متغیرهای مستقل پیشرفت تحصیلی
در کلاس سوم راهنمایی در گروه پسران ($n = 414$)

متغیرها	F	مرحله اول ضریب رگرسیون	ضریب استاندارد
شغل پدر	۸۸/۰۶	۰/۶۴	۰/۴۲
R		۰/۴۲	
R ^۲		۰/۱۸	
P		۰/۰۰۰۱	
عرض از مبدا		۱۲/۴۵	

همان طور که در جدول ۱۴ مشاهده می گردد ۱۸ درصد واریانس پیشرفت تحصیلی کلاس سوم راهنمایی پسران به وسیله شغل پدر تبیین می گردد. در حالی که این تبیین برای پیشرفت تحصیلی در کلاس اول دبیرستان به ۱۱ درصد کاهش می یابد. به عبارت دیگر شغل پدر به عنوان یکی از شاخص های طبقه اجتماعی پیش بینی کننده بهتری برای کلاس سوم راهنمایی پسران نسبت به کلاس اول دبیرستان است. همچنین همان گونه که نشان داده شده است سایر متغیرهای تحقیق یعنی تحصیلات پدر و یا تحصیلات مادر نقش معنی داری را در پیش بینی پیشرفت تحصیلی پسران نه در کلاس سوم راهنمایی و نه در کلاس اول دبیرستان نداشته است. با توجه به نتایج جداول ۱۴ و ۱۵ می توان معادله رگرسیون پیشرفت تحصیلی را

جدول ۱۵

رگرسیون مرحله ای متغیرهای مستقل پیشرفت تحصیلی
در کلاس اول دبیرستان پسران ($n=417$)

متغیرها	F	ضریب رگرسیون مرحله اول	ضریب استاندارد
شغل پدر	۵۴/۱۴	۰/۷۸	۰/۳۴
R		۰/۳۴	
R ^۲		۰/۱۱	
P		۰/۰۰۰۱	
عرض از مبدا		۸/۰۷۵	

برای پسران در کلاس سوم راهنمایی و کلاس اول دبیرستان به ترتیب به صورت زیر نوشت، در این معادلات Y_1 پیشرفت تحصیلی کلاس سوم راهنمایی، Y_2 پیشرفت تحصیلی کلاس اول دبیرستان و X_1 شغل پدر می باشد.

$$Y_1 = 12/45 + 0/64 X_1$$

$$Y_2 = 8/075 + 0/78 X_1$$

ب: پیش بینی پیشرفت تحصیلی در دختران

جدول های ۱۶ و ۱۷ نتیجه رگرسیون مرحله ای را به ترتیب برای پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی و کلاس اول دبیرستان، در دانش آموزان دختر، نشان می دهد. همان گونه که در جدول ۱۶ نشان داده شده است تحصیلات مادر به تنهایی ۲۲ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی کلاس سوم راهنمایی دختران را تبیین می کند. زمانی که علاوه بر تحصیلات مادر شغل پدر نیز وارد معادله می گردد، ضریب فوق الذکر به ۲۵ درصد افزایش می یابد. به عبارت دیگر ۲۵ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی به

ترتیب اهمیت به وسیله تحصیلات مادر و شغل پدر تبیین می گردد. همان طور که ملاحظه می گردد متغیر سوم یعنی تحصیلات پدر نیز به علت اینکه سهم معنی داری را در پیشرفت تحصیلی نداشته است وارد تحلیل نگردیده است. از طرف دیگر، اگر نتیجه به دست آمده فوق را با گروه پسران در کلاس سوم راهنمایی (جدول ۱۴) مقایسه گردد، نتیجه نشان می دهد که متغیرهای شاخص های طبقه اجتماعی به کار گرفته شده بهتر می تواند پیشرفت تحصیلی دختران را در مقایسه با پسران پیش بینی نماید.

جدول ۱۶

رگرسیون مرحله ای متغیرهای مستقل پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی در گروه دختران ($n = ۳۵۶$)

متغیرها	F	مرحله اول ضریب رگرسیون	ضریب استاندارد	F	مرحله دوم ضریب رگرسیون	ضریب استاندارد
تحصیلات مادر	۱۰۰/۲۵	۰/۵۵۷	۰/۴۷	۳۱/۹۵	۰/۳۹	۰/۳۳
شغل پدر				۱۵/۵۱	۰/۳۸	۰/۲۳
R		۰/۴۷			۰/۵۰	
R ^۲		۰/۲۲			۰/۲۵	
P		۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۰۱	
عرض از مبدا		۱۳/۷۸			۱۲/۸۶	

جدول شماره ۱۷ نتیجه رگرسیون مرحله ای پیشرفت تحصیلی دختران را در سال اول دبیرستان با توجه به متغیرهای مستقل تحقیق نشان می دهد. همان گونه که ملاحظه می گردد هر سه متغیر مستقل یعنی تحصیلات پدر، شغل پدر و تحصیلات مادر نقش معنی داری را در

پیش بینی پیشرفت تحصیلی سال اول دبیرستان در بین دانش آموزان دختر داشته اند. بدین ترتیب تحصیلات پدر ۲۲ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی را تبیین می کند، و در مرحله دوم که شغل پدر نیز افزوده می گردد ۲۴ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی و در مرحله سوم که علاوه بر متغیرهای فوق تحصیلات مادر نیز اضافه می شود ۲۵ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی تبیین می شود. نهایتاً، با توجه به ضرائب استاندارد رگرسیون مرحله ای در مرحله سوم نتیجه می گیریم که شغل پدر و تحصیلات مادر هر دو به یک نسبت بهترین پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی کلاس اول دبیرستان دختران می باشد و در مرتبه آخر تحصیلات پدر نقش دارد.

همچنین با توجه به نتایج جداول ۱۶ و ۱۷ می توان معادله رگرسیون پیشرفت تحصیلی را برای دختران در کلاس سوم راهنمایی و کلاس اول دبیرستان به ترتیب به صورت زیر نوشت. در این معادلات Y_1 پیشرفت تحصیلی کلاس سوم راهنمایی، Y_2 پیشرفت تحصیلی کلاس اول دبیرستان، X_1 شغل پدر، X_2 تحصیلات مادر و X_3 تحصیلات پدر می باشد.

$$Y_1 = 12/86 + 0/38X_1 + 0/39X_2$$

$$Y_2 = 9/02 + 0/47X_1 + 0/34X_2 + 0/28X_3$$

ج: پیش بینی پیشرفت تحصیلی در کل دختران و پسران

با توجه به اینکه تفاوت های معنی داری در پیشرفت تحصیلی دختران و پسران ملاحظه گردید و همچنین در پیش بینی پیشرفت تحصیلی آنها شاخص های متفاوتی نقش معنی داری را داشتند، متغیر جنسیت به عنوان متغیری مستقل در معادله رگرسیون لحاظ گردید که نتیجه آن در جدول های شماره ۱۸ و شماره ۱۹، به ترتیب برای کلاس سوم راهنمایی و اول دبیرستان، ارائه شده است.

همان گونه که در جدول شماره ۱۸ نشان داده شده است شغل پدر به تنهایی ۱۹ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی کلاس سوم راهنمایی نمونه مورد مطالعه را تبیین می کند. زمانی که علاوه بر شغل پدر، جنسیت آزمودنی ها نیز وارد معادله می گردد ضریب بالا به ۲۳ درصد

جدول ۱۷
رگرسیون مرحله ای متغیرهای مستقل پیشرفت تحصیلی
در کلاس اول دبیرستان گروه دختران ($n = 360$)

ضریب استاندارد	مرحله سوم ضریب رگرسیون	F	ضریب استاندارد	مرحله دوم ضریب رگرسیون	F	ضریب استاندارد	مرحله اول ضریب رگرسیون	F	تحصیلات پدر شغل پدر تحصیلات مادر
۰/۱۷	۰/۲۸	۴/۲۰	۰/۳۱	۰/۴۹	۲۱/۷۲	۰/۴۶	۰/۷۴	۹۸/۳۸	R
۰/۱۹	۰/۴۷	۸/۴۱	۰/۲۱	۰/۵۲	۱۰/۱۲				R ^۲
۰/۱۹	۰/۳۴	۶/۷۰							P
	۹/۰۲			۹/۱۷			۱۰/۲۲		عرض از میانه
	۰/۵۰			۰/۴۹			۰/۴۶		
	۰/۲۵			۰/۲۴			۰/۲۲		
	۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۰۱		

جدول ۱۸
 رگرسیون مرحله ای متغیرهای مستقل پیشرفت تحصیلی
 در کلاس سوم و راهنمایی در دختران ($n = 770$)

ضریب استاندارد	مرحله سوم ضریب رگرسیون	F	ضریب استاندارد	مرحله دوم ضریب رگرسیون	F	ضریب استاندارد	مرحله اول ضریب رگرسیون	F	متغیرها
۰/۳۰	۰/۴۸۹	۵۷/۷۰	۰/۴۲	۰/۶۸۳	۱۷۰/۴۵	۰/۴۴	۰/۷۱۵	۱۸۰/۳۱	شغل پدر
۰/۱۸۵	۰/۸۱۶	۲۴/۴۷	۰/۱۹	۰/۸۶۳	۳۷/۵۴				جنسیت
۰/۱۹۷	۰/۲۱۳	۲۵/۱۰							تحصیلات مادر
	۰/۵۰۲			۰/۴۷۷			۰/۴۳۶		R
	۰/۲۵			۰/۲۳			۰/۱۹		R ^۲
	۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۰۱		P
	۱۱/۴۷			۱۱/۴۳			۱۲/۵۶		عرض از مبدا

افزایش می یابد و نهایتاً وقتی که علاوه بر دو متغیر فوق تحصیلات مادر نیز به متغیرهای مستقل تحقیق افزوده می گردد، مجموع سه متغیر ۲۵ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی را در این مقطع تبیین می نماید. همچنین مقایسه ضرائب استاندارد مربوط به متغیرهای فوق نشان می دهد که به ترتیب شغل پدر، تحصیلات مادر و جنسیت نقش معنی داری را در پیش بینی پیشرفت تحصیلی کلاس سوم راهنمایی بر عهده دارند. در این تحلیل نشان داده شده است که تحصیلات پدر نقشی را در پیش بینی پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی بر عهده نداشته است.

جدول شماره ۱۹ نتیجه رگرسیون مرحله ای پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را در سال اول دبیرستان با توجه به متغیرهای مستقل تحقیق نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می گردد، شغل پدر به تنهایی حدود ۱۶ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی کلاس اول دبیرستان را تبیین می کند. زمانی که علاوه بر شغل پدر جنسیت آزمودنی ها نیز وارد معادله می گردد ضریب فوق به ۲۷ درصد افزایش می یابد، یعنی ۱۱ درصد به قدرت تبیین مرحله اول که تنها شغل پدر وارد معادله شده بود افزوده می گردد. نهایتاً زمانی که علاوه بر دو متغیر فوق تحصیلات پدر نیز شود ۲۹ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی کلاس اول دبیرستان تبیین می گردد. مقایسه ضرائب استاندارد مربوط به متغیرهای بالا در مرحله سوم نشان می دهد که به ترتیب جنسیت، شغل پدر و تحصیلات پدر نقش معنی داری را در پیش بینی پیشرفت تحصیلی کلاس اول دبیرستان بر عهده دارند. در این مقطع تحصیلی نشان داده شد که تحصیلات مادر نقش معنی داری را در پیش بینی پیشرفت تحصیلی بر عهده نداشته است.

با توجه به نتایج جدول های ۱۸ و ۱۹ می توان معادله رگرسیون پیشرفت تحصیلی را برای دانش آموزان کلاس سوم راهنمایی و کلاس اول دبیرستان به ترتیب به صورت زیر نوشت. در این معادلات Y_1 پیشرفت تحصیلی کلاس سوم راهنمایی، Y_2 پیشرفت تحصیلی کلاس اول دبیرستان، X_1 شغل پدر، X_2 تحصیلات مادر، X_3 تحصیلات پدر و X_4 جنسیت می باشد.

$$Y_1 = 11/47 + 0/489X_1 + 0/213X_2 + 0/816X_4$$

$$Y_2 = 5/357 + 0/628X_1 + 0/278X_3 + 2/174X_4$$

جدول ۱۹
 رگرسیون مرحله ای متغیرهای مستقل پیشرفت تحصیلی
 در کلاس اول دبیرستان در مجموع پسران و دختران ($n = 777$)

ضریب استاندارد	مرحله سوم ضریب رگرسیون	F	ضریب استاندارد	مرحله دوم ضریب رگرسیون	F	ضریب استاندارد	مرحله اول ضریب رگرسیون	F	متغیرها
۰/۲۴۷	۰/۶۲۸	۳۴/۶۹	۰/۳۷۳	۰/۹۴۸	۱۴۵/۹۷	۰/۴۰۶	۱/۰۳۲	۱۵۲/۵۵	شغل پدر
۰/۳۱۸	۲/۱۷۴	۱۰۸/۴۹	۰/۳۲۷	۲/۶۳۱	۱۱۲/۱۱				جنسیت
۰/۱۸۳	۰/۲۷۸	۱۸/۳							تحصیلات پدر
	۰/۵۴			۰/۵۲			۰/۴۰۶		R
	۰/۲۹			۰/۲۷			۰/۱۶۴		R ^۲
	۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۰۱			۰/۰۰۰۱		P
	۵/۳۵۷			۵/۱۸۷			۸/۱۱۱		عرض از مبدا

بحث و نتیجه گیری

همان گونه که ذکر گردید هدف از مطالعه حاضر بررسی رابطه شاخص های مختلف طبقه اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در کلاس سوم راهنمایی و کلاس اول دبیرستان و همچنین تعیین رابطه شاخص های طبقه اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دو جنس دختر و پسر بوده است. نتایج به دست آمده نشان می دهد که:

۱- شغل پدر به عنوان یکی از شاخص های طبقه اجتماعی بهترین پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی هم در کلاس سوم راهنمایی و هم در کلاس اول دبیرستان است. بعد از شاخص شغل پدر، تحصیلات مادر در مورد دانش آموزان سوم راهنمایی و تحصیلات پدر در مورد دانش آموزان اول دبیرستان سهم مهمتری را در پیش بینی پیشرفت تحصیلی داشته اند. یافته فوق با یافته های قبلی که تحصیلات پدر را بهترین شاخص پیش بینی پیشرفت تحصیلی در سال ۱۳۵۱ دانسته اند،^{۲۹} تفاوت دارد. این تفاوت احتمالاً ناشی از تغییر و تحولات اجتماعی و تغییر الگوها و معیارها در فاصله زمانی یاد شده باشد. در پژوهشی که در انگلستان صورت گرفته نشان داده شده که شغل پدر به عنوان شاخص طبقه اجتماعی بالاترین همبستگی را با پیشرفت تحصیلی در تمام سطوح تحصیلی پیش دانشگاهی داشته است.^{۳۰} توضیح احتمالی که می توان برای تحصیلات مادر به عنوان شاخصی که در پیشرفت تحصیلی در سطح دوره راهنمایی داشت این است که وظیفه کمک به انجام دادن تکالیف در سطوح قبل از دبیرستان ممکن است بمعده مادران باشد و مادران تحصیل کرده تا این سطح بیشتر می توانند به فرزندان خود کمک نمایند. در حالی که در سطوح بالاتر تحصیلی احتمالاً پدر تحصیل کرده بیشتر می تواند پاسخگوی مشکلات درسی فرزندان خود باشد. زیرا همانگونه که نشان داده شده است میزان تحصیلات پدران بالاتر از میزان تحصیلات مادران می باشد.

نتیجه فوق با نتیجه تحقیقی که اخیراً در دانشگاه تهران صورت گرفته است هماهنگ نمی باشد. زیرا در آن تحقیق نشان داده شده است که سطح تحصیلات مادر دانشجویان بالاتر از سطح تحصیلات پدران آنهاست.^{۳۱} ناهماهنگ بودن این نتایج می تواند به علت گزینش محدود

دانشجویان دانشگاهها از بین تعداد کثیری از دانش آموزان باشد.

۲- مقایسه تمامی متغیرهای تحقیق در دو گروه جنسی پسران و دختران نتایج جالب توجهی را به دست می دهد. از جمله مرتبه شغلی پدران در گروه دختران به طور معنی داری بیشتر از مرتبه شغلی پدران در گروه پسران است ($P < ۰/۰۲$). همچنین میزان تحصیلات پدران و مادران در گروه دختران به طور معنی داری بیشتر از میزان تحصیلات پدران و مادران در گروه پسران است (به ترتیب $P < ۰/۰۳$ و $P < ۰/۰۳$). به علاوه میانگین پیشرفت تحصیلی دختران هم در کلاس سوم راهنمایی و هم در سال اول دبیرستان به طور معنی داری بیشتر از میانگین پیشرفت تحصیلی پسران در هر دو کلاس بوده است ($P < ۰/۰۰۰۱$ و $P < ۰/۰۰۰۱$). نتیجه اخیر، با توجه به نتایج مربوط به شاخص های طبقه اجتماعی دور از انتظار نبوده است، زیرا در تمامی شاخص های مربوط به طبقه اجتماعی دختران بر پسران پیشی داشتند. نتیجه اخیر یعنی پیشرفت تحصیلی برتر دختران نسبت به پسران در تحقیقاتی که در ایران صورت گرفته بارها تکرار شده است.^{۳۲} البته برخی از تحقیقات خارجی نیز این موضوع را مورد تأیید قرار داده اند.^{۳۳}

علل یافته های فوق را می توان با توجه به جنبه های متفاوتی مورد بررسی قرار داد. به طور مثال، برخی از تحقیقات پیشین نشان داده اند که دختران نگرش مطلوبتری را در مقایسه با پسران نسبت به مدرسه و محیط های آموزشی دارند.^{۳۴} با توجه به اینکه دختران در تمام شاخص های طبقه اجتماعی بالاتر از پسران هستند شاید نتیجه این مسئله باشد که یک نوع نابرابری اجتماعی در این بین وجود دارد که دخترانی که متعلق به طبقه های اجتماعی پائین هستند به دوره های راهنمایی و دبیرستان راه نمی یابند و حداکثر تا پایان دوره ابتدایی بیشتر تحصیل نمی کنند و در نتیجه نمونه دختران مورد مطالعه در این تحقیق بیشتر دخترانی بوده اند که متعلق به طبقات متوسط و بالای اجتماعی بوده اند. نابرابری تعداد ثبت نام شدگان در دوره متوسطه در تحقیقی که در سال ۱۳۵۹ انجام شده است موید این مسئله است که از جمعیت پسران استان فارس در سنین دبیرستانی ۳۴ درصد از جمعیت دختران تنها ۲۱ درصد وارد دبیرستان شده اند.^{۳۵} بنابراین جای تعجب نیست که پیشرفت تحصیلی دختران هم در پایان

دوره راهنمایی و هم در سال اول دبیرستان بیشتر از پسران بوده است، زیرا این مسئله ناشی از بالا بودن طبقه اجتماعی خانواده آنان است.

۳- در مورد دانش آموزان پسر، هم در دوره راهنمایی و هم در دوره دبیرستان، شغل پدر به عنوان یکی از شاخص های طبقه اجتماعی تنها و بهترین پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی بوده است. به عبارت دیگر، دیگر شاخص ها، تحصیلات پدر و تحصیلات مادر، سهمی را در پیش بینی پیشرفت تحصیلی در مورد پسران نداشته اند. در حالیکه در مورد دانش آموزان دختر کلاس سوم راهنمایی به ترتیب شاخص های تحصیلات مادر و شغل پدر بهترین پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی بوده است. به علاوه در مورد دانش آموزان دختر کلاس اول دبیرستان هر سه شاخص به کار گرفته شده در این پژوهش سهم معنی داری را در پیش بینی پیشرفت تحصیلی داشته اند و از بین این شاخص ها شغل پدر و تحصیلات مادر به یک نسبت سهم داشته اند و تحصیلات پدر در درجه بعدی اهمیت قرار داشته است.

از نتایج فوق می توان نتیجه گرفت که، اولاً احتمالاً پیشرفت تحصیلی پسران از این جهت تنها تحت تاثیر شغل پدر قرار می گیرد که پسران بیشتر خودشان را با پدرانشان خصوصاً در زمینه های شغلی همانند سازی می کنند و معمولاً در زمینه های درسی یا نمی توانند از مادرانشان، به دلیل میزان تحصیلات پائین تر، کمک بگیرند و یا نمی خواهند بگیرند. ثانیاً، دانش آموزان دختر به دلیل اینکه میزان سطح تحصیلات مادران آنها نسبتاً بالاست (در مقایسه با پسران)، احتمالاً بهتر می توانند در زمینه تحصیلی از مادرانشان کمک بگیرند، خصوصاً اینکه با توجه به هم جنس بودن با مادرانشان بهتر می توانند رابطه برقرار نمایند. معهداً در مورد دانش آموزان کلاس سوم راهنمایی بعد از تحصیلات مادر، مجدداً شغل پدر، به عنوان پایگاه اجتماعی خانواده سهم معنی داری را در تعیین پیشرفت تحصیلی داشته است. ثالثاً در مورد دانش آموزان دختر کلاس اول دبیرستان سهم شغل پدر و تحصیلات مادر در پیش بینی پیشرفت تحصیلی هم وزن می شود. شاید دلیل این مسئله این باشد که به دلیل مشکل تر شدن دروس دبیرستانی دختران کمتر می توانند از تحصیلات مادرانشان بهره مند

گردند. معهذاً در این گروه از دانش آموزان برای اولین بار تحصیلات پدر سهم معنی داری را در پیش بینی پیشرفت تحصیلی پیدا می کند، که شاید دلیل عمده آن این نکته باشد که اصولاً میزان سطح تحصیلات پدر و مادر در گروه دختران به دلائلی که قبلاً اشاره شد بالاتر است.

۴- نتایج به دست آمده حاکی از پائین بودن پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در سال اول دبیرستان نسبت به کلاس سوم راهنمایی است. البته نتیجه به دست آمده تا حدودی قابل پیش بینی بوده است، زیرا که اولاً، تغییر محیط آموزشی از یک مقطع به مقطع دیگر و مشکلات مربوط به سازگاری با محیط جدید می تواند تا حدودی در این امر نقش داشته باشد. ثانیاً، عمر زیادی از نظام جدید آموزشی نمی گذرد و عدم آشنائی دانش آموزان، والدین آنها و احتمالاً، دبیران با این نظام شاید در این امر بی تاثیر نباشد. نهایتاً، با توجه به جدید بودن محتوای دروس آموزشی در این دوره، خصوصاً در سال اول، و در نتیجه عدم آشنائی دانش آموزان با محتوای دروس شاید در پائین بودن میزان پیشرفت تحصیلی آنها نقش داشته است. به علاوه پائین بودن میزان پیشرفت تحصیلی پسران نسبت به دختران هم در کلاس سوم راهنمایی و هم اول دبیرستان نیاز به تعمق و تحقیق بیشتر دارد. به عبارت دیگر، علاوه بر نقش شاخص های طبقه اجتماعی، نباید در این رابطه نقش عوامل انگیزشی را از نظر دور داشت.

در راستای تفاوت های جنسیتی نتایج تحقیق حاضر نشان داد که متغیر جنسیت هم در کلاس سوم راهنمایی و هم کلاس اول دبیرستان عامل تعیین کننده ای در پیشرفت تحصیلی بودند و این عامل در کلاس اول دبیرستان نسبت به سایر متغیرهای مستقل تحقیق نقش اساسی تری را داشت. نتایج به دست آمده از تحقیق اخیری که در دانشگاه تهران نیز صورت گرفته است موید این نکته می باشد که نسبت دانشجویان دختر به طور کلی در رشته های علوم پایه، مهندسی و علوم انسانی در سال های اخیر رو به فزونی بوده است.^{۳۶}

با توجه به یافته های پژوهش حاضر که نشان داد شغل پدر در بین پسران و دختران بهترین پیش بینی کننده پیشرفت تحصیلی آنها می باشد، توصیه می شود که اگر محققین بخواهند از شاخصی به عنوان طبقه اجتماعی خانواده در پیشرفت تحصیلی استفاده کنند از شغل

پدر بهره گیرند. همچنین اگر قرار است از ترکیبی از شاخص های فوق استفاده نمایند، مناسب تر است که از شغل پدر و تحصیلات مادر سود جویند.

منابع و یادداشت ها

1. Linke, R. D., Oertel, L. M. & Kenlsey, N. J. M. **Regional Analysis of Socioeconomic Trends in Educational Participation**. Canberra: Australian National University, 1988.
2. Bank, O. & Finlayson, D. **Success and Failure in Secondary School**. London: Methuen, 1973.

۳. همان، صفحه ۱۲۳.

۴. رجوع شود به منبع شماره ۱ صفحه ۲۱.

۵. به منابع زیر مراجعه شود:

a) Carpenter, P. G. & Hayden, M. "Academic achievement among Australian Youth," **Australian Journal of Education**, 29, 1985. pp. 199-220.

b) Fatheringham, J. B. & Creal, D. "Family Socioeconomic and Educational-Emotional Characteristics as Predictors of School Achievement," **The Journal of Educational Research**, 73 (1), 1980, pp. 311-317.

6. Mehryar, A. H. "Father's Education, Family Size and Children's Intelligence and Academic Performance in Iran," **International Journal of Psychology**, 7. 1972, pp. 47-50.

۷. به منابع زیر مراجعه شود:

الف) حسینی، سیدعلی اکبر و تشکری، عباس. «اثر مختصات فردی و خانوادگی

بر هوش و پیشرفت تحصیلی گروهی اد دانش آموزان دوره ابتدائی، *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، دوره اول شماره دوم، ۱۳۶۵، صص ۷۲-۵۳.

ب) خیر، محمد. «رابطه شکست تحصیلی با زمینه ها و شرایط خانوادگی»، *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، دوره اول، شماره دوم ۱۳۶۵، صص ۷۳-۵۸.

ج) قره خانی، هوشنگ و مهریار، امیر هوشنگ. «بررسی شرایط اجتماعی - اقتصادی دانش آموزان مناطق مختلف شیراز و رابطه آن با درجه موفقیت تحصیلی آنان»، *مجموعه مقالات مرکز جمعیت شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ۱۳۵۶*.

۸. رجوع شود به منبع شماره ۲ صفحه ۱۲۲.

۹. همان، صفحه ۱۶۰.

۱۰. به منابع زیر مراجعه شود:

a) Farmer, H. S.: Vispoel, W. & Maehr, M. "Achievement Context; Effect on Achievement Values and Causal Attribution," *Journal of Educational Research*, 85 (5), 1991, pp. 26-38.

b) Ainley, J.; Forman, J. 7 Sheret, M. "High School Factors that Influence Students to Remain in School, *Journal of Educational Research*, 85 (2), 1991. pp. 69-80.

c) Khayyer, M. & Delacey, P. R. "Prediction of Academic Achievement from Some Demographic, Family Background and Locus of Control among Elementary School Students," *Paper Presented to the Annual Meeting of the Australian Association for Research in Education (AARE) Conference*. Newcastle, Australia, 1994.

d) Maqsud, M. "Relationship Between Locus of Control to Self-esteem, Academic Achievement, and Prediction of Performance among Nigerian Secondary School Pupils, *British Journal of Educational Psychology*, 53, 1983, 215-221.

۱۱. رجوع شود به منبع شماره ۲ صفحه ۱۲۵.

۱۲. همان، صفحه ۱۳۷.

۱۳. به منابع زیر مراجعه شود:

a) Fraser, F. "Home Environment and the School, Cited in J. B. Fotheringham & D. Creal," *The Journal of Educational Research*, 73 (6), 1989, pp. 311-317.

ب) خیر، محمد. «رابطه شکست تحصیلی با زمینه ها و شرایط خانوادگی»، «مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز». دوره اول، شماره دوم، ۱۳۶۵. صص ۷۳-۸۵.

۱۴. رجوع شود به فقره (b)، منبع شماره ۵.

۱۵. همان، صفحه ۳۱۳.

۱۶. رجوع شود به فقره (b)، منبع شماره ۱۰.

۱۷. رجوع شود به فقره (d)، منبع شماره ۱۰.

۱۸. رجوع شود به فقره (a)، منبع شماره ۵.

۱۹. رجوع شود به منبع شماره ۲، فقره (a) منبع شماره ۵، فقره (ب) منبع شماره ۷، منبع

شماره ۶، فقره (الف) منبع شماره ۷ و

Parnickey, J. J.; Williams, S. M. & Silva, P. A. Mothers' Characteristics, Perceptions of Family Environments and Sustained Socioeconomic Status. *New Zealand Journal of*

Educational Studies, 22, 1987, pp. 121-124.

۲۰. رجوع شود به فقره a ، b و c منبع شماره ۱۰.

۲۱. رجوع شود به فقره (b) منبع شماره ۱۰ و

a) Chipman, S. F. & Thomas, V. G. "Women's Participation in Mathematics: Outlining the Problem". In S. F. Chipman, L. R. Brush, D. M. Wilson (eds). *Women and Mathematics: Balancing the Equation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1985, pp. 1-24.

b) Hilton, T. L. & Berglund, G. W. "Sex Differences in Mathematics Achievement; A Longitudinal Study, *Journal of Educational Research*, 67 (3), 1974, pp. 231-237.

۲۲. به منابع زیر مراجعه شود:

a) Darker-Lunn, J. C. "The Influence of Sex, Achievement Level and Social Class on Junior School Children's Attitudes, Cited in B. J. Fraser," *The Australian Journal of Education*, 24, 1972. 128-136.

ب) رجوع شود به فقره (a)، منبع شماره ۱۰.

c) Haladyna, T. & Thomas, G. "The Attitude of Elementary School Children toward School and Subject Matters," *Paper Presented to the Annual Meeting of the American Educational Research Association*. New York City, 1977.

d) Keeves, J. P. *Educational Environment and Student Achievement*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1972.

e) Marsh, H. W. Sex Differences in the Development of Verbal

and Mathematics Constructs. *American Educational Research Journal*, 26, 1989, pp. 191-225.

f) Mills, C. J. , Ablard, K. E. & Stumpf, H. "Gender Differences in Academically Talented Young Students' Mathematical Reasoning," *Journal of Educational Psychology*, 85, 1993. pp. 340-346.

۲۳. به منابع زیر مراجعه شود:

a) Adams, R. J. "Sex and Background Factors: Effect on ASAT Score. *The Australian Journal of Education*, 29, 1985. pp. 221-230.

b) Sampson, E. E. "The Study of Ordinal Position: Antecedents and Outcomes. cited in Maher," *Progress in Experimental Personality research*. New York: Academic Press, 1965.

۲۴. مقدس، علی اصغر. منزلت مشاغل در جامعه شهری ایران: مورد مطالعه شهر شیراز، *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*. دوره دهم، شماره دوم، ۱۳۷۴، صص ۹۴-۶۵.

25. Stanine Score.

۲۶. در این جدول و جدولهای بعدی به علت فوت پدر یا عدم ذکر شغل والدین مجموع نقرات به ۸۰۸ نفر نرسیده است.

27. Stepwise Regression.

۲۸. در این جدول و جداول ۹ و ۱۰ اعداد فوقانی هر مورد فراوانی مشاهده شده و اعداد پائینی فراوانی مورد انتظار است.

۲۹. به منبع شماره ۶ مراجعه شود.

۳۰. به منبع شماره ۲ صفحه ۱۵۸ مراجعه شود.

۳۱. بازرگان، عباس. «برابری فرصت‌ها در آموزش عالی: تصویری از دانشگاه تهران»،
مجله روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران. سال اول، شماره ۱، ۱۳۷۳. صص
۵۷-۸۲.
۳۲. رجوع شود به فقره الف و ب منبع شماره ۷.
۳۳. رجوع شود به فقره b و e منبع شماره ۲۲.
۳۴. رجوع شود به فقره a و c منبع شماره ۲۲.
۳۵. خیر، محمد و لطیفیان، مرتضی. بررسی آماری وضعیت معلمان، دانش‌آموزان و
امکانات و نیازهای آموزشی دوره متوسطه استان فارس. بخش اول (بررسی وضع
موجود). شیراز: دانشکده علوم تربیتی، ۱۳۵۹.
۳۶. به منبع شماره ۳۱ مراجعه شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ثرويشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی